

ЗРАСРБ - Вх. № СС/И - 1398 от 26 март 2019 г.

РЕЦЕНЗИЯ

Относно: процедура за защита на дисертационен труд на маг. Габриела Миткова Сидерова на тема: „Оценки и резерви за повишаване на конкурентоспособността на предприятията от минната индустрия” за придобиване на образователна и научна степен „доктор” по научно направление 3.7. „Администрация и управление”, докторска програма „Икономика и управление”.

От доц.д-р Радостина Телериг Бакърджиева, секция „Икономика на фирмата” към Институт за икономически изследвания към БАН, член на научно жури, определено със заповед № Р-121 / 08.02.2019 на Ректора на МГУ „Св. Иван Рилски” проф. д-р Любен Тотев.

Маг. Габриела Сидерова е асистент в Минно-геоложки университет - Филиал Кърджали от 2011 г. Завършила е специалност «Икономика и управление на индустрията» към Отрасловоикономически факултет на УНСС. Владее руски и английски език и е член на Съюза на учените- Кърджали.

1. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд „Оценки и резерви за повишаване на конкурентоспособността на предприятията от минната индустрия” с обем 257 с. /плюс 14 приложения/ се състои от следните компоненти: заглавна страница, съдържание, списък на таблиците /40 общо/, фигурите /48 общо/, увод, изложение, систематизирано в три глави, заключение, приложение /анкетни карти/, списък на използваната литература, включващ 126 литературни източника, от които 92 на български и руски език, 19 на английски език, специализирани сайтове-15, .

Структурата на дисертационния труд, представен от ас.Сидерова, е в пълно съответствие с изискванията на новия Правилник за прилагане на закона за развитие на академичния състав на Република България.

2. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд.

Дисертационният труд „Оценки и резерви за повишаване на конкурентоспособността на предприятията от минната индустрия” принадлежи към едно от най-актуалните направления на съвременната икономическа наука- конкурентоспособността. Академичната литература в това направление е много обширна и предлага различни измерения на различни нива- международно, национално, отраслово, фирмено, както и различни индикатори за оценка. Обвързването на конкурентоспособността с устойчивото развитие и целите, поставени пред него от ООН до 2030 г., още повече повишават степента на сложност на изследваните проблеми и отговорността към тяхното интерпретиране.

В този контекст темата на дисертационния труд е актуална, релевантна на икономическите проблеми, които са във фокуса на теорията и практиката не само в България, но и в международен план. Още по- сложен е преходът от теоретичното ниво към изследването на измеренията на конкурентоспособността в двуединен аспект- като единство от оценки и разкриване на потенциални резерви за повишаването на конкурентоспособността както в минните предприятия като съвкупност /отраслово равнище/, така и в отделни избрани компании, обект на мониторинг и оценка / фирмено равнище/.

Налице са комплекс от аргументи, които обуславят националната научна ценност на представения изследователски труд – недокрай постигната консолидация за теоретичната концепция, систематизация на нови икономически теории, емпирично изследване с предварително заложи хипотези, апробирани чрез анкети въз основа на отговорите на мениджърите, самостоятелно разработена методология за оценка на фирмена конкурентоспособност и обработка на панел от фирмени оценки с цел дефиниране на изводи и конкретни препоръки към наблюдаваните фирми и отрасли като цяло.

Темата на дисертационния труд „Оценки и резерви за повишаване на конкурентоспособността на предприятията от минната индустрия” е умело дефинирана и откроява два основни аспекта- оценките за реално постигнатото равнище на конкурентоспособност, но също и идентифицирането на нови потенциални резерви за нейното повишаване. Такъв подход прави научното изследване уникално, самостоятелно, различно и го откроява от останалите изследвания в тази област. Предварително поставения акцент върху минните предприятия, оценката на тяхната конкурентоспособност и резерви за повишаването и, е значимо както за теорията, така

и за реалната практика, защото се очаква да допринесе за повишаването на степента на осъзнат корпоративен избор при определянето на корпоративните стратегии и програми.

Всичко това обуславя необходимостта и наложителността от разработването на докторантска теза, която прави висококачествен опит да систематизира научните възгледи и практическите оценки и препоръки в тази научна област, което е изключително труден за решаване проблем.

Целта на дисертационния труд, от която зависят крайните резултати от изследването, е дефинирана точно и коректно. Още в увода е заложен идейният замисъл да се разработи и да се приложи методика за мониторинг, оценка и анализ на конкурентоспособността на миннодобивното предприятие и да се разкрият нови потенциални резерви за нейното повишаване. / с.9/

За постигането на целта и подцелите докторантът дефинира 3 основни задачи:

- Теоретично представяне на концепцията за конкурентоспособността
- Разкриване на конкурентоспособността в миннодобивни предприятия
- Разработване на методика за оценка и анализ на конкурентоспособността в минни предприятия и ранжиране на оценки на идентифицирани от автора критерии за конкурентоспособност.

Обект на дисертационния труд са минни предприятия в България.

Предмет на дисертационния труд е „изследването на теоретически и приложни възможностите за повишаването на конкурентоспособността в миннодобивното предприятие”. / с.8/

Приложеният икономически инструментариум е богат и разнообразен, съставен от инструменти като системен, количествен, сравнителен анализ и математико-статистически методи. Дисертационният труд е спечелил от това, че приложният му компонент е формиран комплексно върху оценки, направени въз основа на попълнени от експерти анкетни карти, което доближава анализа до конкретните фирмени измерения и повишава приложната му значимост. Конкретен обект на изследване са две компании – „Върба – Батанци” АД и „Лъки инвест” АД.

Използвана е богатата информация, предоставена от Министерството на икономиката, Търговския регистър, фирмени сайтове и други първични източници.

В Първа глава с обем 65 с. са систематизирани теоретичните основи на конкуренцията и конкурентоспособността въз основа на специфичните особености на минерално-суровинния отрасъл като са обхванати всички компоненти – от

производствените до рисковете на инвестициите в такива предприятия- пазарни, времеви, социални, екологични и др. Акцент е поставен върху спецификата на минно-суровинния отрасъл, конкурентните предимства на миннодобивните предприятия и потенциалните възможности за повишаване на конкурентоспособността им.

Висока оценка заслужава систематизирането на обобщенията и изводите от първа глава, което разкрива способността на докторанта да формулира изводи и заключения, но това не е направено във втора и трета глава.

Въз основа на обобщаване на икономическата литература в тази област са формулирани работните дефиниции на конкурентоспособността, които служат за фундамент на приложното изследване.

- „ Конкурентоспособността на миннодобивното предприятие е способността му да се възползва в максимална степен от условията на външната и вътрешната среда, и в сравнение с конкурентите си по-успешно да използва собствените си ресурси в дългосрочен период от време” /с.41- в първа глава/

- „ Конкурентоспособността на фирмата може да се определи като реална и потенциална способност на стопанския субект да си поставя и постига такива цели за своето развитие, които обезпечават успех в конкурентната борба на конкурентния пазар, а също така и да се постига по-висока ефективност на използването на ограничените ресурси.” / с.75-в обобщение на първа глава/

Теориите за конкуренцията са проследени в исторически план – от А.Смит, Й. Шумпетер и Ф.Хайек до актуалните постановки на български и чуждестранни автори. Теоретично безспорна и неподлежаща на дискусия е констатацията на автора относно „конкуренцията като компонент на пазарния механизъм, реализиращ се при взаимодействие на пазарни субекти и борбата между тях за най-изгодни условия за инвестиране на капитал“ . / с.26/

Таблицы 1 и 2 също заслужават висока оценка, защото са разработени самостоятелно и предлагат комплексен подход за визуализиране на ключови дискусии в систематизиран вид. Става дума за таблиците, в които са представени моделите на конкуренция - сечение вид конкуренция - автори поддръжници / с.28/ , а също и базата данни за авторите в областта на фирмената конкурентоспособност - сечение автори - съдържание на понятието конкурентоспособност. / с.40/

Факторите за повишаване на конкурентоспособността, въз основа на които се прави анализа, според автора могат да бъдат систематизирани по групи: външни фактори с 4

основни измерения/ групи и базисни вътрешни, като фактори, които предопределят конкурентното представяне на конкретното предприятие.

Потенциалните възможности за повишаването на конкурентоспособността на миннодобивното предприятие също са изведени въз основа на задълбочен преглед на икономическата литература. Идентифицирането на факторите е резултат от проследяване на утвърдени в икономическата литература класификации – М.Портър, Л.Оливие, Бый, Быков, Агов, Велев и др.

Приложен е синхронен анализ на резервите за конкурентоспособност- „като планирани запаси” и „като неизползвани възможности”. /с.65/ Представена е класификация на резервите с различни измерения в табличен вид /с.67/.

Осъзнатият избор на автора е да акцентира върху това какви резерви могат да бъдат разкрити след оценка на пазарната ситуация, организационния, производствено-технологичния, финансово-икономическия и човешки потенциал.

Втора глава /51 стр./ е посветена на Методологията и методиката за оценяване и анализ на конкурентоспособността на миннодобивното предприятие и разкриване на възможности за нейното повишаване. В 6 обособени симетрични панела са анализирани общата характеристика на методиката и са направени анализ и оценка на факторите на външната и вътрешна среда, моментната конкурентоспособност, потенциала на всяка фирма за повишаването и, в частност потенциала на миннодобивното предприятие при определяне на организационни приоритети. / с.85 /

Методиката е изградена върху комплексно познаване на подобни инструменти в икономическата теория от автори като Велев, Мишев, Чанкова, Варимезов, Рибов, Кънев, Цоцорков, Ганчева, Галев и др.

Методиката е дефинирана като съвкупност от методи на изследване с цел разкриване на възможностите за повишаване на конкурентоспособността на минното предприятие. / с.85/

В два основни блока авторът систематизира анализа на вътрешната, респективно външната среда на миннодобивното предприятие. Към компонентите на вътрешната среда се причисляват конкурентоспособността на продукцията, производителност на труда, корпоративен растеж, технологична, капацитетна, ценова конкурентоспособност и конкурентоспособност на търсенето. Към компонентите на външната среда се причисляват фактори, свързани с правителството, с взаимодействия по веригата на доставките и др. Обобщаващите оценки на вътрешната и външна среда формират съвкупна оценка на конкурентоспособност на миннодобивната фирма. / с.86/

В табличен вид е представен модела на изследването чрез систематизация на всеки хронологичен етап, през който се формира оценката. / с.87/

База на изследването са метод на съгласуваните и метод на рамките, както и система от индикатори за оценка на конкурентоспособността на фирмата. / с.90/

Факторите на външната среда са групирани в пет основни групи със съответни подгрупи /с.95-96/ и е дефинирана формулата за определяне на средно претеглената стойност на променливите / бални оценки за определяне на конкурентоспособността/.

Представена е методиката за изчисляване на моментната конкурентоспособност чрез индикатори като производителност на труда, обем продажби, стойност на активите, брой персонал. Чрез диаграма е илюстрирано въздействието на производителността на труда и растежа на фирмата върху конкурентоспособността. /с.106/ Това дава възможност на изпълнителните директори да направят SWAT анализ на силни и слаби страни на фирмата, рефлектиращи в заплахи и риск от външни фактори, с цел прилагане на превантивни политики, свързани с преодоляване на потенциални фирмени рискове.

Анализът и оценката на вътрешните фактори, които обуславят конкурентоспособността, са посветени на показателите за технологична, капацитетна, ценова конкурентоспособност, както и оценка на търсенето. Такъв подход позволява съпоставка на силни и слаби страни на фирмата от гледна точка на вътрешно фирмени заплахи, при отчитане на въздействието на съвкупност от променливи-брой заети, равнище на образование, ИТ инфраструктура, навлизане на чужди иновации, стойност на продукцията и др./109-113 с./

Подробно е представена и методиката за оценка на потенциала за повишаване на конкурентоспособността на минното предприятие.

Докато Втора глава разглежда спецификата на методологията и индикаторите за оценка, трета глава е израз на самостоятелното прилагане на методологията от страна на ас. Сидерова спрямо две реално функциониращи миннодобивни фирми - „Върба-Батанци” АД и „Лъки инвест” АД. Двете фирми са представени задълбочено въз основа на анализ на формата на тяхната собственост, предмет на дейност, основно производство, пазарен дял и др.

Докторантът прави самостоятелен анализ на външната среда, на вътрешните фактори за конкурентоспособност, на потенциала за повишаването и управленските приоритети в тази насока. Оценката на факторните условия на външната среда е

представена за 5-годишен период, през който са оценени и измерени въздействията на отделните променливи. /с.134/

Въз основа на средно претеглената стойност 3,57 за оценка на въздействието на външната среда е направен изводът, че първата фирма не успява успешно да оползотвори външните фактори. Оказва се, че фирмата разполага с висококачествени кадри и добра инфраструктура. Затруднен е достъпът до капитал и са редуцирани възможностите за набиране на нова работна ръка.

Оценката на търсенето е представена чрез средно претеглена стойност 3,15 при стойност на оценката за вътрешния пазар – 4,26, а за външния – 3,30. Подобни оценки са направени по отношение на веригата на доставки – 3,41, прилагани фирмени стратегии 4,08, правителството 3,46.

Въздействието на всички външни фактори за всяка от петте години е представено на обобщаваща фигура / стр. 140/

Резултатите показват следното въздействие на факторите по значимост - фирмените стратегии, факторните условия, правителството, веригата на доставки и търсенето.

Аналогичен подход е приложен при оценката на външната среда на втората фирма-4,09. Оценките на факторите, свързани с търсенето, веригата на доставки, фирмените стратегии, правителството са съответно- 4,32; 3,08; 4,30 и 3,54.

На фигурата на стр. 149 са систематизирани всички оценки относно втората фирма, обект на изследване. Подредени по значимост те са търсене, фирмени стратегии, факторни условия, правителство и верига на доставките.

Предложеният сравнителен анализ съпоставя двете фирми и разкрива конкурентните предимства на всяка от тях.

Особени усилия са положени при оценката на вътрешните фактори в двете фирми при изследване на технологичните параметри на концентратите, като е направен извода, че и в двете фирми произведената продукция притежава съпоставими характеристики. / с. 173/ Конкурентоспособността е ранжирана по години чрез радарни диаграми, в които са вградени резултатите на двете фирми едновременно.

Направен е извод, че и двете фирми се отличават с „Устойчива конкурентоспособност” / с.183/

При оценката на вътрешните фактори е поставен акцент върху заетите с висше, респективно средно техническо образование, стойност на дълготрайните активи в ИТ на 1 зает, стойност на плащания за патенти- лицензи на 1 зает. Направени са изводи за

положителното въздействие на устойчивото вътрешно търсене и ценовата конкурентоспособност на двете фирми.

Представения анализ на потенциала на двете фирми за повишаване на конкурентоспособността позволява оценки, които са не само теоретично, но и приложно значими.

Въз основа на 8 критерия /работна сила, природни ресурси, знания, капитал, инфраструктура, мениджмънт, политически и макроикономически условия/ са ранжирани възможностите и резервите за повишаване на конкурентоспособността в миннодобивното предприятие . /с.225/ Формулирани са препоръки за повишаване на ефективността на производството, гъвкавостта на ценообразуването, повишаване на компетенциите и лидерството на корпоративните мениджъри, стимулиране на изследванията и иновациите. /с.241/

Трите основни глави в дисертацията са симетрично структурирани, но тежестта на трета глава, но не само като количество, а и като постигнатото ниво на експертиза, самостоятелен анализ, оценка и компетентност, формулиране на изводи и препоръки допълват комплексната положителна оценка на представения дисертационен труд. Особено ценни са таблиците и графиките, които правят възприемането на изследването логично, достъпно и доказуемо.

Представените в приложенията анкетни карти потвърждават достоверността на първичната база фирмена информация.

Всичко това прави трета глава изключително ценна за акумулираната положителна оценка на дисертационния труд. Предложеният емпиричен подход на мониторинг и оценка на конкурентоспособността на реално функциониращи фирми е смело предизвикателство в област, в която се пресичат теория и практика, външни и вътрешни фактори, и това утвърждава специфичния облик на представеното изследване.

Систематизираната база данни позволява не само апробация на абстрактни хипотези, но и разкриване на реални оценки за дейността на фирмите, както и разкриването на потенциални възможности и пътища за повишаване на конкурентоспособността, както и за дефиниране на конкретни препоръки към фирмените ръководства. Висока оценка заслужава и първично изградената методология, въз основа на която е проведено изследването в трета глава. Комплексният извод относно трета глава е, че систематизираните оценки и разкрити

резерви за повишаването на конкурентоспособността на миннодобивните предприятия, обуславят изследователския принос на представения дисертационен труд.

Системна аргументация за положителната оценка на дисертационния труд:

1. Актуалност на проблематиката. Висока компетентност при систематизация на литературни източници.
2. Системност на изследователския труд- постигната висока степен на съответствие по компоненти между теоретическите аспекти и насочеността на емпиричната част.
3. Аргументираност на оценките и препоръките въз основа на първична информация от фирмите
4. Сравнителен анализ между двете изследвани фирми
5. Формулиране на препоръки към корпоративните ръководства
6. Разработване на самостоятелна методика за оценка на конкурентоспособност на миннодобивна фирма.
7. При прилагане на специализирана програма не се откриват признаци на плагиатство.
8. Висококачествено и компетентно научно ръководство и отговорност на катедра «Икономика и управление».

3. Научни и научно-приложни приноси

Научните приноси са коректно систематизирани.

Предлагам обобщаване на приноси 1 и 2, с което да се отчете систематизирането на актуална икономическа литература, посветена на конкурентоспособността и спецификата на миннодобивния отрасъл, както и оценка на вътрешните и външни фактори за конкурентоспособност.

Предлагам доусъвършенстване на формулировката на принос 4, който става принос 3, чрез включване на реални резултати от емпиричното изследване.

Като принос 5 предлагам изводите, до които е достигнал докторанта, по повод насоките на усъвършенстване на корпоративните политики.

4. Публикации и участие в научни форуми

Верификацията на публикациите също може да бъде аргумент, доказващ качествата на докторанта и активното участие в научни форуми и конференции. Ас. Сидерова представя информация за три публикации. Едната е съвместна с проф. Димов и е посветена на теоретичните основи на конкуренцията. Втората е индивидуален принос „Критерии за оценка на конкурентоспособността на предприятията от минната индустрия”. Първите две статии са публикувани в Годишника на МГУ, който е авторитетно индексирано издание. Третата статия е на английски език, посветена е на методологията за оценка на конкурентоспособността на минните компании и е публикувана в Journal of Mining and Geological Sciences, 2018. И трите статии са свързани с дисертационния труд и са преминали процес на научно рецензиране, включително редакция.

5. Критични бележки и препоръки

На стр.1 се говори за стратегията за устойчиво икономическо развитие. При използването на термина „стратегия” трябва точно да се обоснове коя стратегия се има предвид. Стратегия за устойчиво развитие е разработена от Министерство на икономиката 2009, допълнена 2011, актуализирана 2016, Национална стратегия за устойчиво развитие, Европейска стратегия, фирмена стратегия.

Ако се публикува дисертацията, втора и трета глава се предлага да завършват с обобщения на постановките и изводите като в първа глава.

Препоръките са:

Фундаменталната база за изследване като съвкупност от индикатори и фактори, ако е възможно периодично да се актуализира през 5 години, и да служи в интерес на бизнеса, академичната общност и публичните институции.

Резултатите от емпиричното изследване в съкратен вариант /около 30с./ задължително да бъдат предоставени на Министерството на икономиката, Българска минно-геоложка камара, КНСБ, КТ «Подкрепа», Българска стопанска камара, академични институции и висши училища, тъй като тези институции имат потребност от първична информация по темата за конкурентоспособността. Задължително да бъде предоставен екземпляр на мениджърите на двете компании - обект на анализ.

Да се направи минимизирана публикация /студия/ в списание с висок импакт фактор, в която да бъдат обобщени резултатите от емпиричното изследване.

6. Въпроси за дискусия към докторанта

Към ас. Сидерова с цел да разкрие потенциала си могат да бъдат зададени следните въпроси:

1. Според докторанта изводите за конкурентоспособността в изследваните предприятия по компоненти могат ли да се считат за общозначими относно всички минни предприятия или отличават бизнес-модела единствено и само на изследваните предприятия?
2. Изследван ли е опита на минни предприятия със собственик чуждестранен инвеститор и очаквани ли са големи различия в компонентите на конкурентоспособност в панел вътрешна среда - Управление.
3. При отчитане на въздействието на държавата като външен фактор кои обстоятелства са взети в предвид. Отчетени ли са санкции по отношение екологични вреди, жалби/ санкции от Инспекция по труда по несъблюдаване на трудовото законодателство и безопасност на труда, или се има предвид административната среда.
4. Заклучение и предложение.

На базата на постигнатите резултати може да се обобщи, че дисертационният труд на ас. Габриела Миткова Сидерова „Оценки и резерви за повишаване на конкурентоспособността на минните предприятия” отговаря адекватно на критериите и изискванията за присъждане на степен „доктор”, залегнали в новия Правилник за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България, на Правилата и процедурите за приемане и обучение на докторанти в МГУ „Св. Иван Рилски”, както и във вътрешните правила на катедра „Икономика и управление” за придобиване на образователна и научна степен „доктор”.

При оценката на съответствието може да се установи пълно съблюдаване на изискванията и надскачане на минималния праг по всички задължителни компоненти - образователни критерии със задължителни докторски минимума, педагогически опит, участие в икономически конференции и дискусии.

Дисертационният труд има неоспорима изследователска ценност - актуалност на проблема, новаторски компонент, заложен в изследването, комплексно систематизирана методология, ясни и конкретно формулирани цели и задачи, практически изводи и препоръки.

Въз основа на всичко изложено давам положителна оценка на дисертационния труд на Габриела Миткова Сидерова „Оценки и резерви за повишаване на конкурентоспособността на минните предприятия” и препоръчвам на уважащото научно жури също да се присъедини към положителния вот за присъждане на образователна и научна степен „доктор”.

София, 25.03.2019

Рецензент:

(доц. д-р Радостина Бакърджиева)